

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΜΑΙΟΥ, 1864.

ΤΟΜΟΣ ΙΕ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 339.

ΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΕΝ Τῇ ΔΥΣΕΙ.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.

Ἡ νεωτέρα κοινωνία

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλ. 338.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ΄.

Οἱ ἄλλοι μαθηταὶ τοῦ Ἰ. Ἰ. Ρουσσώ.

—ο—

ΕΝ εἶναι ἄπορον ἂν ὁ Ρουσσώ καθυπετάγη ὑπὸ τῆς δυνάμεως τῶν γυναικῶν· ἡ τρυφερά, ἐνθουσιώδης καὶ σκεπτικὴ αὐτοῦ φύσις τόσῳ ἦτο θηλυπρεπής, ὥστε ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπε νὰ κυριεύεται ὑπὸ τῶν οἰκείων κλίσεων. Ναὶ μὲν ἄλλοι ἐξοχοὶ ἄνδρες, οἷοι Καλδίνος, Σπινόζης, Βάϋλος, Λαϊβνίτιος καὶ Κάντ, ἀπέφυγον τὴν ἐπιρροὴν ταύτην, οὐδόλως ὁμῶς ἐπενήργησαν ἐπὶ τοῦ ἡμίσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐνῶ ὁ Ρουσσώ ἐπενήργησεν ἰσχυρῶς ἐπὶ τῶν εὐαίσθητων καὶ διαπύρων ψυχῶν· ἔνεκα τούτου ἡ δημοτικότης αὐτοῦ ἐγένετο καὶ μεγάλη καὶ διαρκής. Δὲν εἶναι ἄπειρος ὁ ἀριθμὸς τῶν γυναικῶν αἵτινες ὑπῆρξαν τὴν ἰσχυρὰν ἐκκαταστατικήν ἐνθερμὸν μαθήτριάς τοῦ Ρουσσώ! Ἀρκεῖ νὰ ὀνομάσωμεν τὰς κυ-

ρίαις Condorcet, Στάελ καὶ Ρολάν. Ἀλλὰ καὶ αἱ κυρίαι Grouchy καὶ Νέκερ καὶ Φιλιππών, ἀνήκουσαι αἱ μὲν εἰς τὴν ἀνωτάτην, αἱ δὲ εἰς τὴν μέσην καὶ ἄλλαι εἰς τὴν τοῦ λαοῦ τάξιν, ἐγένοντο περὶ τὸν αὐτὸν σχεδὸν χρόνον μαθήτριάς τοῦ συγγραφέως τῆς Ἐλοΐσας.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ΄.

Ἡ κυρία Condorcet.

Ἡ μαρκεσία Condorcet ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἐν ταῖς συναναστροφαῖς τοῦ ὀνομαστοῦ ἰσοθίου γραμματέως τῆς Ἀκαδημίας ὡς τύπος τῆς μεταφυσικῆς, τόσῃ λάμψει καὶ τόσῃ γαλήνῃ ὑπῆρχον ἐν τῇ βλέματι αὐτῆς. Αἱ *Περὶ συμπαθείας ἐπιστολαί*, βιβλίον εὐφυοῦς ἀναλύσεως, προδίδουσι τὴν μελαγχολίαν νέας καρδίας μὴ εὐχαριστημένης. « Ἡ Σοφία, λέγει τις τῶν βιογράφων αὐτῆς, οὕσα ἐνθουσιώδης μαθήτριάς τοῦ Ρουσσώ καὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ἐνέπνευσεν εἰς τὴν Condorcet κλίαιν μετριοφανῇ μὲν ἀλλὰ βαθεῖαν. » Ἦτο δὲ ἀληθῶς ἀξία αὐτῆς, ὡς ἀρχοῦντως ἀποδεικνύεται ὑφ' ἐνὸς μόνου παραδείγματος. Ὁ Γιρονδίνος φιλόσοφος, καταδιωκόμενος ὡς ἄγριον θῆριον, ἠναγκάζετο νὰ φυλάσσεται ἀπὸ τῆς μανίας τῆς θριαμβευούσης μερίδος τοῦ Ροβεσπιέρρου καὶ τοῦ Δαντόν. Ὁργισθεὶς διὰ τὰς συκοφαντίας τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, ἡσχολήθη εἰς σύνταξιν ἀπολο-

γίας. Ἀλλ' ἡ σύζυγος αὐτοῦ, ὥσει ἐμπνευσθεῖσα, προέτρεψεν αὐτὸν νὰ καταφρονήσῃ τοὺς ματαιοὺς τούτους ἀγῶνας, νὰ καταλίπῃ τοῖς μεταγενεστέροις τὴν φροντίδα τῆς ὑπερασπίσεως αὐτοῦ, καὶ, ὅπως ὁμολογήσῃ τὴν ἰδίαν πίστιν εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πρόοδον μετὰ καὶ αὐτῶν τῶν τρικυμιῶν αἰτίνες ἐρρήγνυντο ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ νὰ γράψῃ τὸ *Δοκίμιον* τῆς προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς. « Ἐκεῖνος δὲ, λέγει τις περιόνυμος ἱστορικός, ἀκούσας αὐτὴν, συνέταξεν εὐγενὲς βιβλίον ἀπείρου ἐπιστήμης (1), ἀπεριορίστου πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀγάπης καὶ ἐνθουσιώδους ἐλπίδος, παρκαλυπόμενος διὰ τὸν θάνατον ὑπὸ τοῦ ὀρειοτάτου τούτου τῶν ὀνείρων, ὅτι προοδεύσας τῆς ἐπιστήμης δύναται νὰ καταργηθῇ ὁ θάνατος. . . Πόσον ἄξιαι ἀγάπης ὑπῆρξαν αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι, ἄξιαι καὶ νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἔξοχα πρότυπα φιλοπατρίας καὶ ἀρετῆς! »

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Ἡ Κ. Ρολάν.

Ἡ Κ. Ρολάν ὁμοιάζει πλέον ἴσως καὶ τῆς Κ. Condorcet πρὸς τὰς γυναῖκας τὰς ὁποίας ὠνειροπόλει ἡ φαντασία τοῦ Ρουσσώ. Κατὰ πρώτην ὄψιν ἐφάνετο διὰ τὴν τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, ἀληθὲς θυγάτηρ τοῦ συγγραφέως τοῦ *Αἰμαλίου*. « Εἶδον ἐνίοτε, λέγει ὁ Lemontey, τὴν Κ. Ρολάν πρὸ τοῦ 1789· οἱ ὀφθαλμοί, τὸ ἀνάστημα, ἡ κόμη αὐτῆς, εἶχον δρόσον καὶ χροῖαν, αἰτίνες, μετὰ περισκεπτικοῦ καὶ ἀθώου ἡθους, ἐδείκνυν αὐτὴν πολὺ νέαν. Δὲν εἶχε, κατ' ἐμὲ, τὴν κομψότητα γυναικὸς παρισίης. . . Δὲν λέγω ὅτι ἦτο σκιαῖα, διότι πᾶν ἀπλοῦν καὶ φυσικὸν δὲν ἔχει ἔλλειψιν χάριτος. Ἐνθουμάμην ὅτι, ὅτε κατὰ πρῶτον εἶδον αὐτὴν, μοὶ ἐφάνη ὅτι ἐπραγματοποιήθη ἡ ἰδέα τὴν ὁποίαν εἶχον συλλάβει περὶ τῆς μικρᾶς κόρης τοῦ Vevey, ἣτις εἶχε διαταράξει τόσας κεφαλὰς, περὶ τῆς Ἰουλίας τοῦ I. I. Ρουσσώ, καὶ ὅτε ἤκουσα αὐτὴν, ἡ ἀπάτη μου ἐγένετο πληρεστέρα. » — « Ἦτο, λέγει ἱστορικός τις, θυγάτηρ τοῦ Ρουσσώ, νομιμωτέρα ἴσως καὶ ἐκείνων τὰς ὁποίας ἐγέννησεν ἀμέσως ὁ κάλαμος αὐτοῦ. » Εἶχε τὰς μελαγχολικάς τάσεις τοῦ διδασκάλου αὐτῆς. Ἐγραφε τῷ Βαγκάλῳ ἐν τινὶ ἐπιστολῇ, κατασταθείσῃ ὀνομαστῇ, ταῦτα· « Δὲν παρήλθον εἰκοσιτέσσαρες ὥραι τῆς ἐβδομάδος, χωρὶς ν' ἀκουσθῇ ὁ κεραυνὸς· ἀλλὰ καὶ πρὸ μικροῦ ἐθρόντηται. Μοὶ ἀρέσκει ἡ χροιά τὴν ὁποίαν διασκορπίζει εἰς τὰς ἡμετέρας ἐξοχάς· εἶναι ἐμβριθὲς καὶ καταπληκτικὴ· ἀλλὰ καὶ τρομερὰ ἂν ἦτο δὲν ἤθελε μὲ τρομάζει. » Δὲν νομίζει τις ὅτι ἀναγινώσκει τὰς *Réveries du promeneur solitaire*; — Τὸ τέλος

δὲν προαναγγέλλει τὴν καρτερόφυγον τῆς δημοκρατίας ὀπαδὸν, ἣτις θέλει ἀναδῆ ἀτάραχος τὰς βαθμίδας τῆς λαμπρότου, καὶ χειρετίσει πρὸ τοῦ θανάτου δι' ὠραίου καὶ θλιβεροῦ μειδιάματος τὸ ἄγαλμα τῆς ἐλευθερίας. Ἡ αὐτὴ ἀνδρική ἐνέργεια, ἐμπνευσθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κοινωνικοῦ συναληθάγματος, ἀπαντᾷ καθ' ἅπασαν τὴν ἀνταπόκρισιν αὐτῆς. « Ἐχομεν, λέγει τὴν 5 Μαρτίου 1794, ἀνάγκην νέας ἐπαναστάσεως· ἄλλως στερούμεθα καὶ εὐτυχίας καὶ ἐλευθερίας· ἀλλ' ἀμφοτέρωθεν ἂν ἔχῃ ἱκανὴν θέλησιν ὁ λαός. . . Καὶ αὐτὸς ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, καὶ τοι τρομερὸς, θέλει ἐπιταχύνει τὴν ἀναγέννησιν τοῦ τε χαρακτῆρος καὶ τῶν ἡθῶν ἡμῶν. Πρέπει νὰ εἰμεθα πρὸς πάντα ἑτοιμοί, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν θάνατον. »

Καὶ σύμφωνα ὑπῆρξαν τὰ ἔργα πρὸς τοὺς λόγους αὐτῆς. Ὅτε οἱ ὄρεινοὶ ἠθέλησαν νὰ συκοφαντήσωσιν αὐτὴν τε καὶ τὴν μερίδα αὐτῆς, τὴν τῶν μετριοπαθῶν δημοκρατῶν, παρουσιάσθη ἐνώπιον τῆς συντακτικῆς ἐκείνης συνελεύσεως, ἣτις καὶ εἰς βασιλεῖς ἐνέσπειρε τρόμον, καὶ ἀπεστόμισε τοὺς ἀντιπάλους διὰ τῆς εὐγενείας καὶ τῆς σταθερότητος τῶν ἀποκρίσεων (Δεκέμβριος 1792). Μαθεύσα δὲ μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Γερωνδίνων (Ιούλιος 1793) ὅτι ὁ Δῆμος προσέταξε νὰ συλληφθῇ ἡ Ρολάν, ἔδραμεν εἰς τὸν Κεραμεῖκόν, τὸν ἡρωϊκὸν σκοπὸν ἔχουσα νὰ συντρίψῃ τοὺς κατηγόρους καὶ νὰ κεραυνοβολήσῃ διὰ τῆς ἰδίας εὐγλωττίας.

« Τοὺς δημίους, τοὺς κεραμεῖς νόμων

» Τοὺς τυράννους τοὺς πιέζοντας τὴν δεδουλωμένην Γαλλίαν (1). »

Συνελήφθη δὲ καὶ αὐτὴ τὴν νύκτα. « Πρέπει, λέγει τις ἱστορικός τῆς ἐπαναστάσεως, νὰ ἀναγνώσῃ τις τὰ διατρέξαντα ἐν τοῖς θαυμαστοῖς αὐτῆς ὑπομνήμασι, ἃ τινὰ πολλάκις φαίνονται γεγραμμένα οὐχὶ ὑπὸ χειρὸς γυναικὸς ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ξίφους τοῦ Κάτωτος. » Οὐδὲν ἐπραξεν ἐν' ἀποφύγῃ τὸ μῖσος τῶν τρομοκρατῶν· ἀπέρριψε καὶ αὐτὸ τὸ κόνειον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποφασίσει νὰ πῇ, τὸ κατ' ἀρχάς, καὶ ἀπέρριψεν αὐτὸ ὅπως ἀποθάνῃ θάνατον πασιφανῇ, καὶ τιμήσῃ διὰ θανάτου ἡρωικοῦ τὴν δημοκρατίαν, τὴν ὁποίαν τοσοῦτον ἠγάπησε. Ἐβάδισε πρὸς τὴν λαμπρότητον τὴν 8 Νοεμβρίου, ψυχρὰς αὖσης τῆς ἡμέρας. Ἡ φύσις, περίλυπος καὶ γυμνὴ, ἐφαίνετο πενθεύσα τὸ εὐγενὲς ἐκεῖνο θῦμα τῶν δημαγωγῶν αἰτίνες ἀπεδεκάτιζον τὴν Γαλλίαν. Μετὰ τῶν γεγυμνωμένων δένδρων τοῦ Κεραμεικοῦ καὶ τῶν Ἡλυσιῶν πεδίων ἀνωρθοῦτο ἡ ἀποτρόπαιος μηχανή. Περὶ τὴν πέμπτην καὶ ἡμίσειαν ὥραν τῆς ἐσπέρας ἦλθον εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Ἐπαναστάσεως (2). Κολοσι-

(1) Τὸ σύγγραμμα τοῦτο δὲν εἶναι ἄμωρον τῶν προλήψεων τῶν τότε χρόνων καὶ ἐάν ἐγράφετο σήμερον, πολλὰς ἀξιολόγους μεταβολὰς ἔθελεν ἐπιφέρει ὁ συγγραφεύς.

(1) André Chénier, Imbres.

(2) Ἡ σήμερον Πλατεῖα τῆς Ὁμονοίας.

αἶον ἀγᾶλμα τῆς Ἐλευθερίας ἀνυψοῦτο ἐκεῖ, καὶ ἡ Κ. Ρολάν στραφεῖσα πρὸς αὐτὸ πανίλαρος, « ὦ Ἐλευθερία, εἶπε, πόσα κακουργήματα πράττονται ἐν ὀνόματί σου! » Ὁ Θάνατος ὑπῆρξεν ὅποιος καὶ ἡ Ζωὴ αὐτῆς, πραγματοποιήσις, λέγω, τῶν ὠραίων λόγων τοὺς ὁποίους ὑπηγόρευσεν ἄλλοτε πρὸς τὸν σύζυγον αὐτῆς γενόμενον ὑπουργόν « Ὁχι, ἡ πατρις δὲν εἶναι ζῆντ' ἀλλ' εἶναι ἂν πρὸς θ' γίνονται μὲν θυσίαι, ἀγαπῶμεν δὲ καθ' ἑκάστην ἐτι μᾶλλον ἕνεκα τῶν μεμινῶν εἰς θς ἐπιδιδόμεθα χάριν αὐτοῦ, δημιουργηθέντος παρ' ἡμῶν διὰ μεγάλων ἀγώνων, ὑπερ ἀνυψοῦται μετὰ τῶν ταραχῶν, καὶ τὸ ὅποιον ἀγαπῶμεν διὰ τε τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίας καὶ τὰς ἐξ αὐτοῦ ἐλπίδας. »

ΚΕΦΑΛ. Α.

Ἡ Κ. George Sand (Baronne Dudevant.)

Τοῦ Ρουσσώ ἡ ἐπιρροὴ ἐξετάθη καὶ μέχρι τῶν γυναικῶν τῆς 19^{ης} ἑκατονταετηρίδος, ὡς ἀποδεικνύεται ὑπὸ ἐνδόξου τινὸς παραδείγματος. Ἡ συγγραψασα τὴν *Ἰνδιάναν* καὶ τὴν *Βαλεντίαν* δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς θυγάτηρ ἐκείνου; Δὲν εὐρίσκωμεν ἐν ταῖς πρώταις συγγραφαῖς τῆς Κ. Σάνδ τὴν αὐτὴν ἀντιπάθειαν κατὰ κοινωνίας, τῆς ὁποίας ὁ ὀργανισμὸς φαίνεται αὐτῇ ἐναντίος τοῦ νόμου καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς αἰωνίας δικαιοσύνης; Τὸ αἶσθημα τοῦτο, ἀφορμὴ ἔως ματαίως καταφορᾶς, εἶναι ἡ δύναμις μαθητῶν τινῶν τοῦ Ρουσσώ· στενοχωρεῖται ἐκεῖ ὅπου ὁ νοῦς καὶ ἡ εὐαισθησία αὐτοῦ μέλλουσι νὰ ἀναπτυχθῶσι. Μήπως παρασύρονται ὑπὸ τοῦ πάθους χιμαρικῆς τινος ιδέας, ἥτις εἶναι ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης; Ὅποια-δήποτε καὶ ἂν ᾧσιν αἱ φαντασιοκοπίαι αὐτοῦ, εἶναι ἀξίαι τῆς ἡμετέρας συμπαιδείας. Πᾶν εἰλικρινὲς πάθημα εἶναι ἀξίον σεβασμοῦ. Τόσον εὐκολον εἶναι νὰ κατακρίνωμεν ἐκείνους, τῶν ὁποίων αἱ ἐντυπώσεις εἶναι διάφοροι τῶν ἡμετέρων! Πότε θέλομεν παῦσαι νὰ λαμβάνωμεν τὰς ἐντυπώσεις καὶ τὰς ιδέας ἡμῶν ὡς γενικὸν κανόνα; Πότε θέλομεν ἀπαρνηθῇ μισαλλοδοξίαν ἐναντίον τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος κατεδίδασκεν ἐν τῷ προσώπῳ καὶ τῶν ἐπιστημιωτέρων αὐτοῦ μαθητῶν;

Ὅταν οἱ ἐνθερμοὶ νόες δὲν εὐρίσκωσι τροπὴν ἱκανὴν εἰς τὴν εὐαισθησίαν αὐτῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, παραδίδονται ὅλοι εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἡ φύσις ὅλη γίνεται αὐτοῖς ἔρως ὑπερτερῶν πάντας τοὺς ἄλλους· διότι ἡ οἰκουμένη ἔχει τι ἄπειρον καταγοητευθὲν τὰς ἰσχυρὰς φαντασίας. Ὁ ἄνθρωπος φαίνεται αὐτοῖς μικρὸς ἀπέναντι τοῦ κολοσσικοῦ ὅγκου τῶν ὀρέων, τῶν ἀχανῶν ὠκεανῶν καὶ τῆς ψάμμου τῶν ἡλίων τῶν διεσπαρμένων εἰς τὸ στερέωμα. Τὸ αἶσθημα τοῦτο ἦτο σχεδὸν ἄγνωστον πρὸς τοὺς

πρὸ τῆς 18^{ης} ἑκατονταετηρίδος συγγραφεῖς. Πρὸς τοὺς ἡ φύσις, ἕνεκα μόνον τῶν μεγάλων ἀμνησέων ἃς τινὰς ἀνακαλεῖ, εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ· ὁ Ρουσσώ ὁμιλεῖ ἐξ ἐναντίας περὶ αὐτῆς μετ' ἐπιστημότητος καὶ εὐαισθησίας καὶ δυνάμεως ὅρους ὅλως ἐκτάκτων. Καὶ ὁμοίως ὑπερέβη τὸν διδάσκαλον τῶν μαθητῶν τις. Ναὶ μὲν ὁ συγγραφεὺς τῶν *Ἐξομολογήσεων* ἐνόησε τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς φύσεως, ἀλλὰ δὲν περιέγραψεν αὐτὴν καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μεγαλεῖον. Οὐδεμίαν σελὶς τῶν *Réveries* καὶ τῶν *Confessions* ἐξισοῦται πρὸς τινὰ τεμάχια τῆς *Indiana*, τῆς *Valentine* καὶ τῆς *Mare au diable*. Ἡ Κ. Σάνδ ἐναγκαλιζομένη ὁλοσχερῇ τὴν φύσιν, ἀνευρίσκει καὶ τὰς πλέον ἀδιοράτους λεπτομερείας. Καὶ ὡς θαυμάζουσα μὲν τὴν φύσιν εἶναι μαθητὴς τοῦ Ρουσσώ, μαθητὴς ὁμοίως ἀνώτερος τοῦ διδασκάλου· ἡ εὐαισθησία αὐτῆς εἶναι ζωηροτέρα, ἡ φαντασία πλέον ἀρρενωπὸς καὶ τὸ ὅρος φυσικώτερον καὶ πλέον ποικίλον. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολιτικῆς ἡ Κ. Σάνδ εἶναι ἐτι καταφανέστερον μαθητρία τοῦ Ρουσσώ. Ὁ Ρουσσώ δὲν ὁμιλεῖ μόνον ὡς δημοκράτης· διότι ἐνίοτε, ἔως καὶ ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ, ὁ κάλαμος αὐτοῦ σπεῖρει ἀποφθέγματα κοινοκτημοσύνης. Δὲν εἶναι τοιαῦτα *Le peché de M. Antoine*, ὁ *Consuelo*, ἡ κόμησσα *de Rudolstadt*; Ἀδύσκολον δὲν εἶναι ν' ἀποδειχθῇ ἡ ζημία ἥτις προσγίνεται εἰς τὸν περὶ ἐλευθερίας ἀγῶνα ἐκ τῶν ἀδυνάτων ἐκείνων δοξασίων. Ἄλλως τε, ἡ συγγραψασα τὸν *Consuelo* ὁμολογεῖ, ὡς καὶ ὁ ἱερός Λύγουστίνος, ἀληθῆ μετάνοιαν. Ἰστοροῦσα τὸν ἴδιον βίον, καταλείπει τὰς περὶ κοινοκτημοσύνης θεωρίας ἕνεκα τῶν ὁποίων τοσάκις κατεκρίθη· κηρύττει δὲ μετὰ θάρρους ὅτι ἡ ἰδιοκτησία, συνεχομένη καὶ κανονιζομένη διὰ νόμων ἐπεικῶν, φαίνεται αὐτῇ ἀνάγκη τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Τὰ τελευταῖα αὐτῆς συγγράμματα εἶναι ἐτι πλέον ῥητὰ, ὑπερασπίζει καὶ τὴν οἰκογένειαν ὅσον καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν (1).

Ἀλλὰ πρὸς τῇ ὁμοιότητι ἀνάγκη νὰ καταδείξωμεν καὶ τὴν διαφορὰν. Ὁ Ρουσσώ ὁμολογεῖ χριστιανικὸν θεῖον ὅμοιον πρὸς τὸν τοῦ Κάντ (*La religion dans les limites de la raison*), τοῦ Cherbury (*De religione gentilium*) καὶ τῆς Κ. Huber (*Lettres sur la religion essentielle*). Ἡ Κ. Σάνδ ἐξ ἐναντίας ῥέπει πρὸς τὰς ιδέας τοῦ Σπινόζα (*Ethique*), εἰς θς οἱ Κ. Κ. Schelling (*Oeuvres complètes*), Henri Heine (*De l'Allemagne*), Cousin (*Introduction à l'hist. de la philosophie*) λαμβάνει (Esquisses d'une philosophie), Pierre Leroux (*De l'humanité*), περιῆψαν ἐσχάτως μεγίστην φήμην. Ἀπομακρύνεται λοιπὸν πολὺ πλέον καὶ τῆς Κ. Στάελ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως τοῦ

(1) Ὅρα τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς *Revue des deux Mondes*.

Σαβαυδοῦ ἱερέως. Ὁ **Spiridion** φαίνεται μάλιστα καὶ ὡς τι εἶδος ἀντιθέσεως εἰς τὴν θεολογίαν τοῦ ἱερέως. Ὁ θεὸς τὸν ὁποῖον ἀναγγέλλει ὁ Αἰδ. Ἀλέξιος δὲν εἶναι ὁ θεὸς τοῦ **Emile**, ἀλλὰ τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Παρμενίδου, τοῦ Πρόκλου καὶ τοῦ **Jordano Bruno**. Ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶναι πρὸς αὐτὸν ὃν ἐξαιρετικὸν καὶ μυστηριώδες, τὸ ὁποῖον ἀδίκως καὶ ἡμπατημένως ἠθέλομεν συγκρίνει πρὸς τὸν Σωκράτην· ἐξ ἐναντίας ἀνέπτυξε καὶ κατέστησε δημοτικὰς τὰς ἰδέας τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος. Τὸ δόγμα τὸ ὁποῖον ἀνήγγελλεν εἰς τὴν γῆν, ἔπρεπε νὰ λάβῃ παρά τε τοῦ χρόνου καὶ τῆς διανοίας τὰς τελειοποιήσεις ὧσων ἤλαττοῦτο. Ἡ θέσις λοιπὸν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὀρίζεται ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ πανθέῳ μεταξὺ Βούδδα καὶ Πλάτωνος.

Αἱ τοιαῦται γνῶμαι κηιστάσι τὴν **K. Σάνδ** μαθήτριαν ἀνεξάρτητον τοῦ **Ρουσσώ**, ἔχουσιν μᾶλλον τὰς ῥοπὰς ἢ τὰς δοξασίας τοῦ συγγραφέως τοῦ **Contrat Social**. Ἐχει τὰς δημοκρατικὰς ἰδέας, τὸν πρὸς τὴν φύσιν διάπυρον ἐνθουσιασμόν, τὴν κλίσιν πρὸς τὸν ἀγροδίαιτον βίον, ἔτι δὲ καὶ αὐτὸ ἐκείνου τὸ πάθος ὑπὲρ τῆς βοτανικῆς. Ἐν ταῖς τελευταίαις αὐτῆς μυθιστορίαις ἔδειξεν ὑπερβάλλουσαν κλίσιν οὐχί

ἀρμόζουσιν εἰς τοιαῦτα ἔργα, πρὸς τὴν γεωλογίαν καὶ τὴν μεταλλουργίαν. Ὁ συγγραφεὺς τῶν **Lettres d'un voyageur** φαίνεται εὐδιάθετος ὅσον καὶ ὁ **Ρουσσώ** νὰ θαυμάσῃ χαίρων τὸν γλαυκοῦν κάλυκα τῆς χαμαιδάφνης (**pervenche**). Μετὰ πόσης χάριτος ἡ **K. Σάνδ** περιγράφει ἐν τῷ **André**, τῷ ἀπλῷ καὶ περιπαθεῖ τούτῳ δράματι, πάντα τὰ θαυμάσια τοῦ φυσικοῦ κόσμου! Πρὸς τὰς γυναῖκας ἡμᾶς ἡ ἐπιστήμη αὐτῆς ἔχει θέλητρα πλείονα καὶ τῆς τοῦ **Λιναίου** καὶ τοῦ **Jussieu**, διότι εἶναι πλήρης ζωῆς καὶ κινήσεως. Τὸ ἄνθος δὲν εἶναι πλέον ὃν νεκρὸν, κείμενον ἐντὸς φυτωρίου ὡς ἐντὸς μνήματος. Ἐξ ἐναντίας ζῇ καὶ διὰ τῶν χρωμάτων αὐτοῦ εὐφραίνει ἡμᾶς· ὁσφραίνομεθα τὴν εὐωδίαν αὐτοῦ. Ὁ εὐκραὴς ἀὴρ τῶν ἀγρῶν κυκλοφορεῖ εἰς τὰ χωρία τῆς **Mare au Diable**, τῆς **Petite-Fadette**, τοῦ **François le Champi**. Αἱ περιγραφαὶ αὗται τοῦ βίου τῆς ἐπαρχίας **Βερόν** εἶναι ἀνώτεραι κατὰ πολὺ τοῦ **Devin du village**, τοῦ βουκολικοῦ ἐκείνου συγγράμματος τοῦ **Ρουσσώ**, ὅπερ ἐγοήτευσεν τὴν αὐλὴν Λουδοβίκου τοῦ **ΙΕ'**.

(Ἔπεται συνέχεια.)

ΔΩΡΑ ΙΣΤΡΙΑΣ.

Ἐπιγραφή τοῦ θρόνου ἱερέως Διονύσου Ἐλευθερίως.

ΘΕΑΤΡΟΝ ΔΙΟΝΥΣΟΥ.

Πολλάκις ἐγράφη ἐν τῇ **Πανδώρα** περὶ τῶν ἐν τῷ Θεάτρῳ τοῦ Διονύσου ἀνασκαφῶν· σήμερον δὲ δημοσιεύομεν τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐν συνόλῳ, ἐν ἣ τὸ ἀριστον τῶν ἐλληνικῶν θεάτρων καταφαίνεται μεγαλοπρεπέστατον. Ἀξίαν λεπτομεροῦς παρατηρήσεως παρατιθέμεθα τοῖς ἀναγνώσταις καὶ τὴν εἰκόνα τῆς ἑδρας τοῦ Ἱερέως Διονύσου Ἐλευθερίως ἱσταμένης πρὸς τὸ μέσον τοῦ θεάτρου, ἧς ἡ ἐργασία φαίνεται κομψοτάτη, ἔτι δὲ καὶ

τὸ ξυλογράφημα τοῦ ζυγοῦντος τὴν ἑδραν ταύτην μαρμάρου καὶ φέροντος τὴν ἐπιγραφὴν τὴν ὀρίζουσαν εἰς τίνα ἀνήκεν ὁ θρόνος.

Ἐν παρόδῳ δὲ κρίνομεν εὐλογον νὰ ὑπενθυμίσωμεν εἰς τοὺς τῶν ἀρχαίων ἐπιμελητὰς ὅτι πλεῖστα χρώματα καὶ λίθων σωροὶ μέγιστοι, πιθανῶς δι' ἐλλείψιν τῶν ἀναγκασιούτων χρημάτων, μένουσι παρὰ τὸ ἀνασκαφὲν μέρος, ἀσχημίζοντες αὐτὸ καὶ κρύπτοντες ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν διαβαινόντων τὴν θεάν τοῦ θεάτρου. Ἀλλ' οἱ μὲν λίθοι εὐχόλως πωλοῦνται, τὰ δ' ἐκ τούτων χρήματα εὐχόλως πληροῦσι.